

mesi gramerde „gayr-i munsarif“ mânasında kullanılır. *al-İsm al-câmid*, „bir masdardan iştirak etmediği gibi, kendisi de bir masdar, yâni mücerret hâlde bir ism-i fiil olmayan“ kelime demektir (Fleischer, *Kleinere Schriften*, I, 167, III, 540 v.dd.); *racul* „erkek“ ve *baṭṭa* „ördek“ v.b. (Wright, *Arabic Grammar*, 3 tab., I, 106 v.d.). Arap gramercileri bu bahiste masdarın mevkiini tâyin hususunda müttelik değildirdiler; krş. Fleischer, *agn. esr.*, I, 167 ve Muhammed A'lâ, *Dictionary of technical terms*, I, 196. — *Al-fi'l al-câmid*, yalnız mâzi sigası olup, başka sigaları bulunmayan fiildir; *laysa* ve *'asâ* v.b.

CAMİENİEC. [Bk. KAMENİÇE.]

CAMİL. [Bk. CEMİL.]

CAMİLA. [Bk. CEMİLE.]

CAMRA. [Bk. CEMRE.]

CÂN. [Bk. CÂN.]

CÂN. CÂN (F.; *Veda* metinlerinde, *dyāna*), can, hayat ve hayat unsuru mânasında rûh (*anima*) demektir.

CANAB. [Bk. CENÂB.]

CANABA. [Bk. CENÂBET.]

CANAHİYA. [Bk. CENÂHIYE.]

CANBALAṬ. [Bk. CANBULAT.]

CANBÂZÂN. [Bk. CÂNBÂZÂN.]

CÂNBÂZÂN. CÂNBÂZÂN („cânbâzlar“), fars. *cân-bâz* („canı ile oynayan“) kelimesinin cemi olup, osmanlı imparatorluğunda bir nevî askerî teşkilâtın adıdır. Tarihi kat'iyetle tesbit edilemeyen bir deyrde, ihtimâl Orhan Gazi zamanında veya daha sonra osmanlı ordusunda, azeb, garib ve cerehor isimleri ile olduğu gibi, cânbâzân namı ile de, ancak harp zamanında faaliyet gösteren, bir teşkilât kurulmuştu. Mamafih cânbâzânın, meşhur macar kumandanı Hunyady János'un Balkanlara ilk akını esnasında, Murad II. tarafından teşkil olduğunu (1440) ve Varna harbine de iştirak ettiklerini Grzegorzewski (*Z Sidjyllatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedenskiej*, Lwow, 1912, s. 53 v.d.) söyler. Cânbâzân, muharebe başladığı zaman, öncülük ederler ve en ziyade cesarete mütevakıf, tehlikeli işlere girişirlerdi. Bu sebepten Hammer (*Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Wien, 1815, I—II, bk. index), bu askerî sınıfı, yine aynı mâhiyette olan „serden-geçti“, „gönüllü“ ve „deli“ gibi, orduda zaman-zaman hizmet ve vazife gören sınıflar ile münasebetdar görmektedir. Buna mukabil Grzegorzewski'nin ve ondan naklen Barbar (*Zur wirtschaftlichen Grundlage des Feldzuges der Türken gegen Wien im Jahre 1683*, Wien u. Leipzig, 1916, s. 29 v.dd.)'ın, cânbâzânı, beylerbeyi veya sancak beyinin muhafız kıt'ası addederek c â n d â r [b. bk.]'a benzetmeleri, diğer taraf-

tan D'Ohsson (*Tableau général de l'Empire Ottoman*, Paris, 1824, VII, 309)'un da bunların, garibân denilenler ile birlikte, Anadolu sâhilindeki kuvvetlerden olduğunu bildirmesi doğru olmasa gerektir.

Bilâhare, osmanlı ordusunun ilk muvazzaf kuvvetlerini teşkil eden yaya ve müsellemler esas vazifelerini yeniçerilere bırakarak, ordunun geri hizmetlerinde istihdam edildikleri gibi, bunlara Rumeli'deki diğer askerî sınıflardan yürükler ve tatarlar ile birlikte, cânbâzân da iltihak etmiş (krş. Celâl-zâde Nişancı, *Tabakât al-mamâlik fi daracât al-masâlik*, Fâtih kütüp., yazm., nr. 4467, var. 8) ve bu suretle ordunun bu nevî hizmetleri geniş ve daha esaslı bir hâle konmuştu (krş. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı devleti teşkilâtında kapı kulu ocakları*, Ankara, 1943, s. 2).

Cânbâzân-i vilâyet-i Rumeli adını alan bu askerî sınıfın, XVI. asır ortasında, kendine has bir kanunnâmesimevcuttu ve teşkilâtı ise, tesbit edilmişti. Buna göre, 10 cânbâz bir ocak teşkil etmekte ve sefer vukuunda bunlardan biri nöbetle gitmekte (sefer eşmekte), diğer dokuzu da buna, yürük ve müsellemler yamaklarında olduğu gibi, avâriz-i divâniye karşılığı olarak, 50'şer akçe harçlık vermekte idi. Kanunnâmede bunların „lâ-mekân cinsinden“ buldukları ve bâd-i hava rûsûmunu, ötekilerde olduğu gibi, kendi su başlarına ödeyecekleri ve sancak beyleri ile âmillerden hiç birinin bunlara karışamayacağı tasrih edilmiştir. Cânbâzın akrabası ve azadlıları yine cânbâzdır ve hariceden gelip, aralarında evlenmek suretiyle bunlara karışanlar ve ihtida edenler de cânbâz addedilirlerdi. Kanunnâmedeki bu son kayıtlar cânbâzların, bâzılarının iddia ettiği gibi (krş. Barbar, *agn. esr.*), münhasıran 20—25 yaşında, muayyen bedenî evsafı hâiz hıristiyan reayadan teşkil edilmediğini ve bilâkis yürüklerin mensûp olduğu etnik menşeden geldiklerini ve içlerinde yabancılar ile mühtedilerin de bulunduğunu göstermektedir. Zâten Vize yürükleri zeametine dâhil olmaları ve onlar ile birlikte tahrir edilmeleri de, bunun bir delili sayılabilir. Cânbâzların cürüm işledikleri takdirde cezalandırılmaları, alil ve marizler hakkında tatbik edilecek usûl, bir köye yerleştikleri zaman, timar sâhibine ödeyecekleri çift resmi, öşürlerini nakil şekli v. s. tamamen yürüklerde olduğu gibidir. Yalnız bunların muaf tutuldukları avâriz-i divâniye, yürüklerdekinden daha çeşitlidir ve kanunnâmede denildiği gibi, „ulaktan ve cerehordan ve doğancidan ve seğbandan ve arpa ve saman ve otluk salgınından ve nüzûl tahlından, hisar yapmasından ve kürekçiden ve azebden“ ibâret idi

(krş. *Kanunnâme-i cânbâzân*, Başvekâlet arşivi, tapu defterleri, nr. 226). Diğer taraftan *Kanunnâme-i âl-i Osman* (bk. *TOEM*)'ın bir kaydına göre, bunlardan sefere gidenler, asker addedilmekte ve resm-i kısmetlerini, 100 akçeden ziyâde olduğu takdirde, kazasker, aksi takdirde, vilâyet kadısı almakta; yamakların (harçlıkçı) ise, diğer halktan sayılarak, rüsûm-i kısmet ve nikâh ve hüccetleri tamamen vilâyet kadılarına bırakılmaktadır. Mamafih bu kayıt da sonradan kaldırılmış ve hepsi asker addedilerek, bunların bu kâbil resimleri tamamiyle Rumeli kazaskerine terk olunmuştur (krş. 1015 tarihli bir hükmü ihtivâ eden *kanunnâme-i livâ-i Bosna*, Millet kütüp., Ali Emîri kısmı, nr. 76, var. 25).

Cânbâzân tâifesi 1543'te 39 ve 1557'de 41 ocaktır. Aynî Ali (*Qavânin-i âl-i 'Osmân der hulâşa-i mazâmin-i defter-i divân*, s. 45) ise, bunları, azebler ile birlikte, 1280 nefer göstermekte ve 1/10'inin nöbetle sefere gittiğini bildirmektedir. 1543'te cânbâzların buldukları yerler zeametine dâhil oldukları Vize yürüklerinden daha geniş bir sâhaya yayılmakta, fakat Kırk-Kilise, Dîmetoka, Malkara, Hayre-Bolu, Eski Zagra ve Varna gibi, daha mahdut yerlere inhisar etmektedir. Bu askerî sınıf, XVI. asrın sonlarına doğru (D'Ohsson'a göre, Selim II. zamanında), bu kâbil askerî teşkilâtın olan yaya ve müsellemler gibi, lağvedilerek, çiftlikleri timara ve kendileri deryaya memur reâyâ kaydolmuşlardır (krş. *Qavânin-i âl-i 'Osmân*, Millet kütüp., nr. 77, var. 14).

Cânbâzların, müsellemler gibi, süvarilerden müteşekkil bir sınıf olması, hazar zamanlarında ordu için at beslemeleri veya at satın almaları keyfiyeti, teşkilât kalktıktan sonra, bu tâbirin bugüne kadar „at dellâlî“ mânasına, „at cânbâzî“ suretinde yaşamasına sebep olmuştur. Bu kelime aynı zamanda tehlikeli marifetler gösteren san'at erbabı için de kullanılır. Evliya Çelebi (*Seyahat-nâme*, I, 625 v.d.)'nin „esnaf-ı bâzbâzân-i cânbâzân-i pehlivânân“ diye isimlendirdiği bu sınıf, bilhassa saray düğünlerinde, İstanbul'da türlü-türlü mârifet göstermek suretiyle, herkesin dikkatini çekmekte idi. (M. TAYYİB GÖKBİLGİN.)

CÂNBULÂT. [Bk. ÇANBULAT.]

ÇANBULAT. CÂNBULÂT, Kilis ve Halep taraflarında yerleşmiş büyük bir türk veya kürt-dürzî âilesi olup, ismini Canbulat b. Kâsim al-Kurdî'den almıştır. Suriye'de Cānbulādiya denilen bu âilânin menşei, rivâyete göre, Eyyûbîlere kadar çıkar (bk. Şayh Tanûs b. Yûsuf al-Şadyâk, *Ahbâr al-a'yân fi Cabal-i Lubnân*, Beyrut, 1859, s. 130).

1. Cānbulāt b. Kāsim al-Kurdî. Kaynaklarda İbn 'Arabî ve İbn 'Arabû künyesi ile de yâdedilen bu zatın çocukluğunda bir müddet osmanlı sarayında bulunduğu ve sonra Kilis emâretine tâyin edildiği görülmüyor (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul, 1311, II, 61; al-Şadyâk, *ayn. esr.*, s. 130). Canbulat, Halep civarını eşkiyadan temizlediği için büyük bir şöhrat kazanmış, Selim II. zamanında yapılan Kıbrıs seferine iştirâk ettikten sonra, 1572'de Kilis'te vefat etmiştir.

2. Hüseyn Paşa. Canbulat'tan sonra, âilenin başına geçen oğlu Hüseyn'e de, Osmanlı hükûmeti tarafından, ocaklık olarak, Kilis sancağının verildiği, daha sonra kendisinin muhtelif beylerbeyliklerde bulunduğu ve nihâyet uhdesine vezâret tevcih edildiği anlaşılmaktadır. Hüseyn Paşa, Kilis'te bulunan kardeşi emir Hâbib ile epeyce mücâdeleden sonra, o taraflara hâkim olmuş, vezâretini müteâkip de Halep civarına yerleşmiştir. Suriye'de çıkan isyanlarda hükûmete hizmet eden Hüseyn Paşa, 1599'da Sinan Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya yardım ettiği gibi, Halep'te vâli Nasuh Paşa'yı muhasaraya kalkışan Şam mütegalibesine karşı, kardeşinin oğlu emir 'Alî kumandasında, bir kuvvet göndermiş ve bu suretle Şam askerinin inhizama uğramasını te'min eylemiştir. Bundan sonra Nasuh Paşa ile bozuşup, onunla mücadeleye girişen Hüseyn Paşa, serdar Çağala-zâde Sinan Paşa'nın himâyesi ile, Halep eyâletine tâyin olunmuşsa da, Nasuh Paşa, ocaklık sâhiplerine eyâlet tevcihini usûlsüz bularak, İstanbul'dan ferman gelinceye kadar, Halep'i terk etmemiş, Hüseyn Paşa da serdarın emri ile Nasuh Paşa'yı tazyika kalkışarak, Halep'i 4 ay muhasara etmiş ve nihâyet Halep kadısının tavassutu ile kaleyi elde etmeğe muvaffak olmuştur (Kâtib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul, 1286, I, 291; Şadyâk, *ayn. esr.*, s. 132; Muhammed al-Muhibbî, *Hulâsat al-aşar fi a'yân al-karn al-hâdî aşar*, Mısır, 1284, II, 85). Bir müddet sonra Hüseyn Paşa, Çağala-zâde'nin, İran seferine iştirâk etmesi için, verdiği emre icâbet hususunda çok ağır davrandığından, Van'da idam olunmuştur (1604).

3. Ali Paşa. Osmanlı tarihlerinde Canbulat-oğlu (arapça tarihlerde al-Amîr al-'Alî) namı ile yâd edilen ve Celâlî reislerinden biri olarak gösterilen Ali Paşa, Halep'te vekili bulunduğu amcası Hüseyn Paşa'nın idamını müteâkip, derhâl başına 20.000 kişi kadar bir kuvvet toplayıp, hükûmete karşı vaziyet alan ve hükûmeti epeyce uğraştıran bir âsîdir. Hükûmet, o sıralarda avusturyalılar ile harp hâlinde olduğundan, dâhilî gâilelerin artmasından çekinmiş ve Halep eyâletini tevcih